

Forfatter: Ewald, Johannes

Titel: Udrag fra Herr Panthakaks Historie (DK)

Citation: Ewald, Johannes: "Herr Panthakaks Historie og Meeninger", i Ewald, Johannes: *Herr Panthakaks Historie og Meeninger*, udg. af Johnny Kondrup , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1988, s. 24. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-ewald01dkval-shoot-idm140540297798416/facsimile.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Herr Panthakaks Historie og Meeninger

dede sin Kone, ligesom man vil holde det for afgjort, at han var en dødelig Fiende af sin fattige, sin retskaffne og sin eneste Broder, naar vi fortæller, at han nogen Tid derefter, fast besluttede, da han selv hverken havde eller ventede Børn, at gjøre vor Panthakak, til sin eneste Arving, langt fra ikke af Kjærlighed til denne; men fordi hans Broder havde ladet sig mærke med, at han vilde være fuldkommen lykkelig, om han kun havde saameget, at han var sikker paa det Nødtørftige – Man vil blive saameget vissere i sin Sag, naar vi legger til, at han ufejlbarlig havde udført denne Beslutning, om ikke hans Kone, til sin Svogers og ventelig sin egen store Lykke, imed al Formodning havde biliget den, og endnu, til et næsten ubegribeligt Overmaal af Lykke var faldet paa, at ville bevise med Grunde, at han havde Ret; da nemlig hans Broder var Enkemand uden Børn, og folgelig ligesaa got og bedre kunde være tjent med sin maadelige Pension, end med en stor Capital paa et Bret; eller med nogen Forøgelse af sine Indkomster, som dog hans ødsle, ryggesløse og listige Svigermoder, vist vilde plukke fra saa godhjerted en Mand, som han; og som hun ligesaa vist vilde anvende slet – da hun paa den anden Side, ifald hun, som Himlen forbyde, skulde være saa ulykkelig at blive Enke, var meer end fornøyet med det, som var bestemt for hende i deres Ægteskabs-Contract – Og da den lille Christian, efter al Anseelse, vilde vise sig taknemmelig for saa stor en Velgjerning, som den, at blive antaget til Søn af Herr Misocosmus, ved at gjøre sig værdig dertil, og ved at blive ham en Trost i Alderdommen – da han nu allerede tegnede til saa meger got, o.s.v. Om Madame Misocosmus meente alt dette for Alvor, eller om hun, som vi ere tilbøieligere til at troe, dengang alt havde lært at kjende sin Mands Tanke-Maade, skal vi ikke sige for vist; men saameget kan vi sige; at saa naturlig som den Slutning synes at flyde af det ovenanførte; at den gode Conrector, med got Overlæg gjorde baade Broder og Kone al den Ulykke, som han kunde – saa urigtig og falsk er den – Saalet kan Mennesket bedrage sig – Langt fra at han skulde hade dem, var de virkelig de to eneste Mennesker, som han kunde siges at elske paa Jorden, og han elskte dem saa heftig, at han ofte gjorde sig selv de bittreste Bebrejdelser over denne Svagheit – Dette har al Anseelse af en mørk Tale – Men vi kan med faae Ord give Nøglen dertil. –

Herr Misocosmus; uagter al den (ikke Overbevisning, thi han tog sig vel i Agt, for at lade sig overbevise af nogen, men) Følelse, som

han havde, af sin Kones og sin Broders gode Hjerter og ypperlige Hensigter; kunde dog aldrig billige noget af det de ønskede eller syntes at ønske; da han langtfra at tilroede dem Forstand nok, til at ønske det tjenligste, eller at dømme rigtigt om deres eget og andres Beste; holdt det for afgjort, at deres Ideer var saa ubestemte, saa forvildede, saa falske, at de nødvendig maatte fejle i alle deres Domme, endog om de ligegyldigste Smaa-Ting. De kunde saameget mindre fortænke ham heri, som han nu engang for alle, domte alle Mennesker fra Forstanden, sig selv undertiden ikke undtaget. – Deri var han følgelig fuldkommen enig med Madame Küchlein, at alt det, som Mennesket tog sig for, og som hendes det, var ont. Men Forskjællen var denne, at hun søgte Grunden til denne Fejl for den største Deel i deres Villie, og han allene i deres Forstand – Hun tilskrev alle, eller i det mindste dem, som hun undte en dobbelt Andeel af Straf, overflødig Indsigt til at kunde see det Gode, men tillige et altfor gjenstridigt Hjerter til at ville vælge det – Han derimod paastod, som god Philosoph, at alle Skabninger følgelig og Menneskene havde en medfødt Drift til at foretage deres Fuldkommenheder om mueligt til det uendelige, og sluttede deraf, at deres Villie nødvendig maatte vælge det som de holdt for det beste, men at deres Forstand var saa formørket, at den aldrig eller kun ved en Hændelse indsaae hvad det beste var. Af disse Grunde holdt hun det physiske Onde, hvoraf Verden i begges Øyne var ligesaafuld, som af det moralske, for ligesaamange umiddelbare Straffedomme eller Tugtelser af Himmelen – Han derimod kaldte det en Virkning, der nødvendig maatte flyde af sin tilstrækkelige Aarsag, nemlig Forstandens Fordærvelse; og han troede at Menneskene havde den fuldkomneste Tilladelse af Himmelen, til at undgaae alle muelige Ulykker; men at de var for dumme til nogentid at kunde benytte sig af denne Frihed – Enhver sees heraf, at han var uogle Grader billigere baade imod Himmelen og Jorden end hun. – Men til Philosophiens Skam sees man og, at dersom Madame Küchlein var en større Menneske-Fiende, saa var Herr Misocosmus en større Nar – Hun vidste dog hvad hun troede, og hun turde i Nødsfald bande paa at hun havde Ret. – Han troede endelig og, at han havde tilstrækkelig Grund til at troe – at Materien – at Sandserne – at Lidenskaber – at Adspredelse, havde saaledes fængslet – forblindet – forvildet de høiere Sjæle-Kræfter, – at Menneskene altid forbyttede de rette Bestemmelser af Ont og Got – og følgelig altid valgte det ene for

det andet -- og følgelig da de altid vilde vælge det Gode; altid i dets Sted valgte det Onde -- altid det skadelige og falske i Stedet for det nyttige og sande. -- Q.E.D. Men i denne sin Troes Natur fandt Herr Misocosmus undertiden imod sin Villie, en tilstrækkelig Aarsag til at troe, at hans høyere Sjæle-Kræfter, mueligt -- han kunde kun sielden overtale sig til, at sige rimeligt valgte det falske i Stedet for det sande, just naar de dømte, at Menniskene altid forbyttede de rette Bestemmelser etc. Vid. supra.

Men Gud forstaaer os, sagde Fader Pansa. --

Vi vil sige saa meget, at naar Herr Misocosmus undertiden i heele Timer paa sin Hjernes og sin Lunges Bekostning havde a priori og posteriori beviist, at alle Menniskets Begreb, Sætninger, Bestemmelser, Domme, Slutninger ikke var en Pibe Tobak værd; saa faldt det ham undertiden ind, at han var et Menneske -- Naar han paastod at alle Mennisker dømte urigtig, var det ikke da en himmelraabende Egenkjerlighed, at undtage sig selv? -- Og kunde han feyle, saavelsom alle andre, hvorfor ikke da just i den Grund-Sætning, hvorpaa hans heele System beroede, den om Forstandens Fordærvelse, og det deraf flydende onde. Denne Indvending skal engang have forbittet ham saa meget, at han i Overillelse raabte: Alle Mennisker er Narre; og de ere Narre med, som troe at de ere Narre. --

Saa meget er vist, at dersom han ikke havde havt, al den Egenkjerlighed, al den Halstarrighed, som en Philosoph, og en Skole-Mand kan have i at forsvare sine Grund-Sætninger; dersom han ikke havde forsvaret denne saa tit, at han tilsidst virkelig troede, at være overbevist derom; og, maaskee, dersom ikke Vanen, den Natur, som vi give os selv, kom ligesaatit tilbage, som den blev jaget ud; saa kunde man have havt det beste Haab om, at nogle gode Venners Omgang, der havde været listige nok, til bestandig at give ham ret, skulde med Tiden have bragt ham til at tvivle om sin Meenings Rigtighed; og saaledes gjort et Menneske, eller i det mindste en fuldkommen uefterrettelig og uskadelig Nar af Herr Misocosmus. -- Men Ulykken var, at de saalænge havde gjort ham fastere og fastere i sin Sag ved Mod-Sigelser, til han endelig var blevet reent uforbederlig, reent forhærdet. De betænkte ikke, at den der havde saa slette Tanker om den menneskelige Forstand, som Herr Misocosmus; om og den Tilstaelse kunde aftringes ham ved Grunde, at et Menneske engang imellem kunde dømme rigtigt; nødvendig kun vilde tilstaae det om